

Husmannsjenta som ble Norges mest kjente kloke kone. Foto tatt på hennes eldre dager.

Ellen Vahr har skrevet bok om sin tipptipp-oldemor, Anne Brannfjell. Om hennes evner og som klok kone. – Det er også en historie om dyp fattigdom, svik og krenkelse, sier hun.

– Jeg kjenner meg igjen i
**TIPPTIPP-
OLDEMEMOR**

Anne Brannfjell var berømt for å hjelpe syke og lidende, og for sine synske evner. Tipptippoldebarnet Ellen har nå trukket historien om den legendariske kloke konen frem fra glemnelsen.

TEKST: ANNE-KARINE STRØM **FOTO:** BRITT K. ANDERSEN OG PRIVAT

På 1800-tallet og frem til sin død på begynnelsen av 1900-tallet var Anne Brannfjell kjent over det ganske land. Som klok kone og såkalt signekjerring hjalp hun hundrevis av små og store. Tippoldebarnet, Ellen Vahr (53), har nå skrevet en roman basert på denne historien, en historie som ikke er så kjent for de fleste.

– Helt siden jeg var jentunge har jeg kjent til historien om henne. Min farmor fortalte meg blant annet at hun kunne huske at hun satt på fanget hennes som liten. Men hun var bare åtte år da hun døde – og selv om Anne Brannfjell levde og virket til hun var 90 år, ble det til at minnene om henne og alt det hun utrettet bleknet med tiden. Selv hadde jeg bare noen vage minner om det min farmor fortalte meg. Riktignok var det flere i familien som kjente til Anne Brannfjells historie, men den ble på en måte litt dysset ned. Slike evner som hun hadde, skulle man ikke snakke om, sier Ellen Vahr.

Valfartet

Tippoldebarnet, forfatteren Ellen Vahr (53), har skrevet romanen «Gaven», som er basert på hennes historie. – Opprinnelig kom Anne Brannfjell fra små kår på en husmannsplass ved Gjøvik. Som 25-åring dro hun til Christiania som tjenestejente, og her kom hun til å virke som helbreder og synsk frem til sin død som 90-åring.

Folk valfartet til Anne Brannfjell, ikke bare de fattige og ubemidlede, men folk fra alle sosiale lag. Sågar leger og de fra øvre samfunnssjikt. Den gang var navnet hennes på alles lepper, hun ble omtalt i aviser og datidens ukeblader, og i folketellingen fra 1900 ble hun til og med oppført som «legeraad», forteller Ellen.

På 1800-tallet økte folketallet, spesielt i byene, og det medisinske tilbudet var begrenset. Dermed dukket det opp flere «kloke koner» som hadde evne til å helbrede både dyr og mennesker. De brukte naturen og blandet inn gamle tradisjoner, kjerringråd og overtro. Noen var også synske.

Anna Brannfjell kom senere til å bli sammenlignet med legendariske Marcello Haugen, selv om hans virke daterer seg til en generasjon etter.

Byens berømte «kloke kone»

Anne-Marie Andersdatter het husmannsdatteren fra Vardal i Oppland da hun flyttet til Ekeberg bare 25 år gammel. Hun skulle bli Oslos og hele Østlandets mest kjente «kloke kone».

ENNA SKYVOLL
HINN-CAROLÉ LORENTZEN (GIL)

GLEMTE BY-ORIGINALER
11 av 18 syke gikk heller til henne enn til datidens leger. Folk kjente henne bare som Anne Brandfjeld, fordi hun bodde i Ekeberglia før hun flyttet til Ryenbergsveien 5. Hun døde i Konows gate 23 i 1905, 90 år gammel.

Anne ble regnet som bykjerring, noen mente også som heks eller eksorsist. Men når byens leger måtte gi opp, strømmet de syke til henne. Selv rike, lærde, ja leger søkte hjelp. Synsk spåkone var hun også, men avvertede det like i avisene. Hun tok aldri betaling, folk kunne gi hva de syntes de hadde råd til.

Nærmeste i slekt. Herjes tippoldebarn. Bert Olseth Bakken, her forfattet om henne i et foredrag du kan lese mer om på historielagets hjemmeside www.eikeberg.org. Den danna syke hadde en inngrodd mistillit til leger. De stotte mer på kloke koner som praktiserte «folkemedisin».

Analfabet. Anne Brandfjeld kunne neppe lese og skrive, men visste alltid råd. Hun brukte bl.a. urter og måltung med ulltråd fra isse til fot og mellom håndfotene for å stille diagnosen. Hun helte kokende vann på seg og dronk det som gull.

Fryktet som heks og eksorsist, men etstket som synsk spåkone og folkelig medisinvinne.

he), i kjølvannet av forurenset industri. Annes medisin? Ja, knuste eggskal, urter, tran med berørdner, sol, frisk luft, isler og hudeykdommer. Anne Brandfjeld tok inn alle med sitt sanne folkerett. Hun utstrålte alltid en naturlig selvsikkerhet, ro og ve-

Anna Brandfjeld
Mange er det vel som har hørt om tjenestejenten Anna Brandfjeld og sønnen Jo Brandfjeld. Mange er det vel som har hørt om tjenestejenten Anna Brandfjeld og sønnen Jo Brandfjeld. Mange er det vel som har hørt om tjenestejenten Anna Brandfjeld og sønnen Jo Brandfjeld.

**gjen
nen**
stafe tilbak-

På Anne Brannfjells eldre dager ble det skrevet flere avisartikler om henne.

ANNE BRANNFJELLS LIV

Anne Brannfjell, født Anne Marie Andersdatter 19. april 1815, vokste opp i fattige kår på en husmannsplass under Sæter gård ved Mustad på Toten, nærmere bestemt i Vardal ved Gjøvik. Foreldrene Marte og Anders strevde med å få endene til å møtes, og Anne måtte tidlig lære seg til å hjelpe til. Allerede som liten merket hun at hun hadde spesielle evner, og hun søkte seg til en klok kone i hjemtraktene, der hun blant annet ble lært opp i folkemedisin og helbredende urter og planter. Vis-Knut fra Gausdal skal også ha formidlet av sin kunnskap til henne. Senere fikk Anne også lære av Beret Kampen, en kjent klok kone i Christiania på 1800-tallet.

I 1841, da Anne var 25 år, dro hun til hovedstaden for å jobbe som tjenestepike. Hun tok tjeneste hos gullsmed og juveler Herman

Øyset i Akersgata – mannen som blant annet lagde den norske arvefyrstekronen i 1846, kongeregaler som i dag befinner seg i Nidaros. Da Anne begynte hos ham i tjeneste var han gift, men konen var svakelig, og hun døde etter kort tid av tuberkulose. Med Herman fikk Anne to uekte sønner, i 1843 og 1845. Han forespeilet henne ekteskap, og mye tyder på at det var ekte kjærlighet mellom dem. Men da Herman fikk økonomiske problemer, valgte han heller å gifte seg med en velhavende kvinne. Han fikk ingen barn i sine to ekteskap, men Anne var likevel alene om å forsørge de to guttene.

I 1849 gifter hun seg med gråsteinsmurer Christen Evensen, og som nygifte bosatte de seg på husmannsplassen Ekeberglien under Ekeberg gård, på toppen av den nordvendte

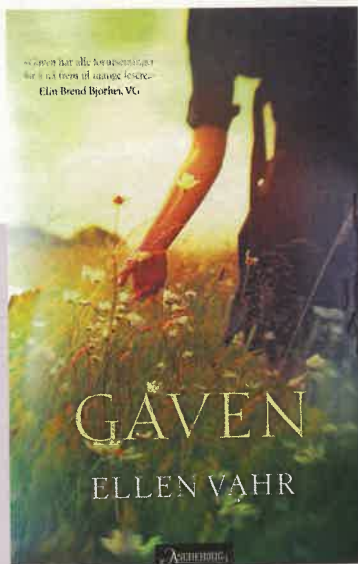
Ekebergskrenten. Bruket lå ved Brannfjell – derav navnet «Anne Brannfjell» på folke- munne. Der ble de boende i om lag 25 år, og de fikk en sønn og to døtre. Senere, rundt 1870, flyttet hun og familien til nedsiden av Ekebergskrenten. De siste 20 årene av sitt liv var hun enke og bodde i Konows gate i Gamlebyen. På slutten var hun mye sengeliggende på grunn av lårhalsbrudd, men likevel mottok hun folk som oppsøkte henne for hjelp. Da hun døde 2. januar 1905, skrev Aftenposten en lang nekrolog om hennes unike liv og virke.

Anne Brannfjell har fått en vei oppkalt etter seg på Ekeberg. I 1998 ble en minnetavle over henne avduket på Brannfjell. På toppen av Ekeberg er det også en bronsestatue av henne, laget av skulptøren Kirsten Kokkin.

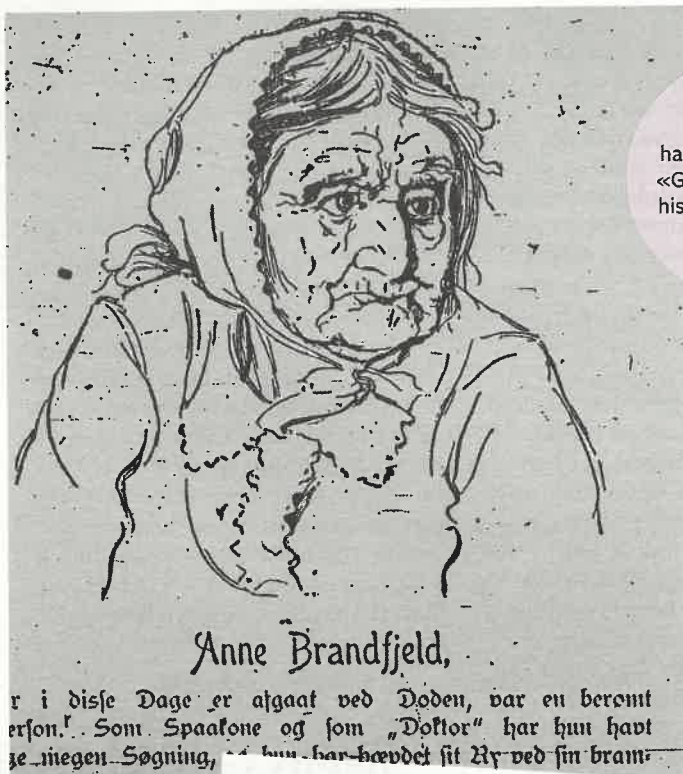
Men i motsetningen til Marcello, ble historien om Anne Brannfjell og hennes meritter dekket av glemselens slør i over 100 år. Takket være tipp-tipp-oldebarnet har historien om en av Norges mest unike kvinneskikkelser kommet frem i det lyset den fortjener.

Føler slektskap

«Bare den som kan se med det innerste øyet, kan forstå de klokes hemmeligheter», skriver Ellen i boken om tipp-tippoldemoren og hennes spesielle gave. For Anne Brannfjell var født med denne gaven. Som liten gjemte hun den bort, for hun ville ikke være annerledes. Selv kjenner Ellen seg igjen i reaksjonsmønsteret til tipp-tippoldemoren, for også Ellen kjente tidlig at det var noe i henne som hun skjulte. En kraft, eller en kilde, til å sanse mer enn det man kunne ta og føle på. Ellen vokste opp i Røyken, var flink på skolen og skaffet seg en solid utdannelse. Etter 20 år som suksessrik næringslivskvinne med jobbing i internasjonal business, merket hun at det ytre livet stemte mindre og mindre med det indre. Det ble starten på en prosess som skulle føre henne i helt annen retning. Ellen valgte å bryte ut av yrkeslivet og oppfylle sin egen drøm om å jobbe med mennesker og skrive bøker. I dag er hun først og fremst forfatter og foredragsholder.

Det eneste Anne Brannfjell hadde med seg da hun reiste til Christiania i 1841, var noen tørkede planter, en sort bok og en hemmelig gave. Boken «Gaven» omhandler hennes liv. (Aschehoug forlag, 2016)

Ellen Vahr har skrevet boken «Gaven». Dette er historien om Anne Brannfjell.

«I disse Dage er afgaet ved Døden, var en berømt person! Som Spaakone og som „Doktor“ har hun havt meget megen Søgning, og hun har høvedet sit Hj ved sin brantle Optræden og sin Om hendes Kæledarbeidere.»

Etter at Anne giftet seg i 1849, slo hun og mannen Christen seg ned på en husmannsplass på Ekeberg. Her ble de boende i 25 år. Stedet er i dag revet, men i nærheten er det laget en minnetavle.

HELBREDEREN

Anne Brannfjell var spesielt kjent for sin behandling av engelsk syke (rakitt), som særlig rammet barn i byene der industrialisering og fattigdom, lite lys og frisk luft og dårlig kosthold preget forholdene. Hun hadde blikk for tidlige symptomer, slik som at barna var slappe, sov mye og hadde vansker med å gå og sitte oppreist. Da anbefalte hun frisk luft og sol, sjøbad om sommeren, næringsrik mat, tran og tilskudd av urter. Hun hjalp også folk som slet med en smertefulle ledd, hudsykdommer, eksem, håravfall, kjertelsykdommer og innvollsorm. Det ble sagt at folk følte ro og trygghet i hennes nærvær, og at hun utstrålte mildhet, naturlig selvsikkerhet og verdighet, og at hun var jordnær og avbalansert. Anne selv var liten av vekst, og var preget av et liv i enkle kår og mye slit. For selv om folk sto i kø for å oppsøke henne, tok hun ikke betaling. Hun gjorde heller ikke noe vesen av evnene og hadde en beskjeden fremferd. Loven om kvakksalveri var streng, og generelt ble det slått hardt ned på dem som drev med folkemedisin. I verste fall kunne de havne i fengsel og tukthus. Anne Brannfjell ble likevel «fredet». Enkelte har hevdet at det skyldes at folk innen skolemedisinen og makteliten selv søkte råd og hjelp hos henne.

– På mange måter føler jeg slektskap med min tippippoldemor. Blant annet gikk hun også mange runder med seg selv før hun våget å stole på kraften og den hun var. Hun kom jo fra trange kår, og levde i en annen tid – og livet i Christiania ble ikke som hun hadde trodd. Det var først da hun trodde at hun hadde mistet alt at hun fikk mot til å leve sant og lyktes med drømmen, sier Ellen.

Gaven

Ellen brukte flere år på å grave i arkiver og gjøre grundig research for å finne ut om tippippoldemoren. Det viktigste var å lete frem til hvem hun var før hun ble kjent som klok kone. Ellen måtte helt tilbake til utgangspunktet – oppveksten i Vardal. Hun oppdaget hvordan tippippoldemoren trosset frykt og fattigdom, og brøt med det livet som var forventet av henne. Ledetråden var en nedarvet kunnskap – eller en gave.

– Gaven hun var i besittelse av var klarsyn, og evne til å hjelpe syke og lidende. Det er mye håp i hennes historie. Budskapet hennes er at samme hvor ille livet er, så er gaven der. Jeg tror vi alle har gaven, sier Ellen. •

HENNES VIRKE

Selv om Anne Brannfjell ikke hadde formell utdannelse, baserte hun sitt virke på egne erfaringer og folke-medisin. Som klok kone og signekjerring brukte hun virkemidler som urter og planter, kopping og anbefalt levesett (sol, luft, lys og næring), og dels magiske ritualer, som måling med ulltråd, støpning i bly, signing, håndspåleggelse og påkallelse av den hellige treenighets hjelp for å stille diagnose og helbrede. Hun hadde også synske evner, og mange av spådommene hennes slo til. I tillegg hadde hun nedarvet kunnskap, visdom og erfaring, blant annet fra eldre kloke folk. Hun kombinerte denne kunnskapen med sine egne erfaringer og sunt folkevett. Anne helbredet hundrevis av mennesker, og før hun døde lærte hun opp – slik skikken var – en yngre kvinne i helbredelsestradisjonen hun sto for. Denne kvinnen ble regnes som en av Kristianias «fem kloke» i 1906. Hun lærte i sin tur opp datteren sin, som holdt tradisjonen etter Anne Brannfjell i live, til hun døde i 1955.

Anne Brannfjell var kjent i sin tid, og i 2015, 105 år etter hennes død, ble det reist en statue av henne på Ekeberg, i nærheten av Brannfjell og stedet hun ble oppkalt etter.

”

Bare den som kan se med det innerste øyet, kan forstå de klokes hemmelighet.

URTER OG MEDISINSKE RÅD

Anne Brannfjell har etterlatt seg en bok med medisinske råd som nå skal være eid av danske slektninger. Hun kjente godt til legende urter, slik som blant andre solblom (Arnica Montana), kvann (Angelica archangelica), kongslus (Verbascum thapsus) og einer (Juniperus communis). Hun skal en gang ha uttalt: «Jeg har aldri anvendt farlige medisiner, medisiner som kunne gjøre skade. Ingen kan bebreide meg noe i så måte. Hvor dyktige og innsiktsfulle våre norske leger enn er, så har de likevel kommet i skade for å anvende altfor sterke medisiner der hvor et gammelt, godt kjerringråd kunne gjøre samme nytten. Mange utenlandske legeplanter passer ikke for vårt land og våre syke. Så viselig har forsynet innrettet alt, slik at sykdommer som forekommer her i landet kan helbredes med nettopp de urter som vokster på stedet.